

Юлія ЛОГВИНЕНКО, Володимир МАЗУРЕНКО

РЕФОРМИ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ ЯК ПРЕВЕНТИВНИЙ ЗАСІБ ТРАНСФОРМАЦІЇ СВІТОГЛЯДНИХ ПОЗИЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті розглянуто виклики, що стоять перед українською системою освіти та громадянським суспільством. Показано кореляційну залежність між розвитком освіти та реформуванням держави. Зроблено аналіз документів, де подаються перспективні напрями розвитку освіти України, що мають на меті змінити світогляд українського суспільства. Визначено значення реформ, змін системи освіти і постаті сучасного вчителя на розвиток України.

***Ключові слова:** виклики, громадянська позиція, зміни, реформи, розвиток, світогляд.*

Постановка проблеми. Недостатньо високі темпи проведення реформ в Україні викликані впливом ряду об'єктивних та суб'єктивних причин. Якщо об'єктивні причини зумовлені воєнним конфліктом на сході України і шаленим опором старої системи управління державою, то суб'єктивні – неготовністю суспільства, власне кожного громадянина до реформ. Крім того, негативно впливають на хід сучасних трансформацій у державі надскладні умови, що склалися в економіці та фінансовій сфері. Потужним гальмом у реформуванні, як і в попередні 23 роки новітньої історії України, є також запекла політична боротьба між потужними політичними силами за визначення напрямів, тактики дій та особливостей проведення реформ. Наявність значної кількості діаметрально протилежних поглядів, політичних оцінок та ставлення до подій, що відбуваються в нашому суспільстві, формують проблеми й виклики для системи освіти. Національна ідея, що полягає в збереженні незалежності, демократичного розвитку держави, визначення комплексної системи реформ і їхньої дієвості, повернення втрачених територій – ось напрям, що має об'єднувати всі прошарки населення і особливо молодь. Доступ кожного громадянина до вільного вибору власного розвитку, справедливості, гідної праці та відповідної платні за неї, створення умов, за яких його чують, і є можливість відстояти власну громадянську позицію – це основна ідея сучасного прогресивного розвитку українського суспільства. Саме цим і визначається місія системи освіти на наступні 10-20 років. Майбутнє нашої держави, безумовно, пов'язане з системними реформами і довгоочікуваними змінами в освіті як основному чиннику та провіснику суспільних змін. Це можливо, як уже зазначалося, лише за умови готовності суспільства та кожного громадянина до зміни світогляду й способу життя. В цьому, без перебільшення, полягає надскладне і дуже актуальне завдання української освіти сьогодні – підготувати кожную

людину, її світогляд до сучасних реформ, що сприятимуть подальшому розвитку нашого суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою підготовки українського суспільства до майбутніх реформ та змін, які з ними пов'язані, займаються провідні органи державної влади, вчені, активні представники освітнього середовища та громадськості, серед них: В. П. Андрущенко, П. С. Атаманчук, Г. Є. Гевко, Л. М. Гриневич, М. З. Згуровський, Л. М. Карамушка, С. М. Квіт, В. Г. Кремень, В. В. Олійник, І. Р. Совсун, П. Б. Полянський, В. О. Цикін, які з цього приводу відобразили свою позицію в ряді наукових праць, що лягли в основу нашого розуміння перспектив розвитку освіти України та змін у світогляді українського суспільства.

Мета статті – розкрити проблеми та перспективи розвитку сучасної української освіти, ролі педагога в формуванні активного громадянського суспільства та визначити зв'язок реформ освіти з успішним формуванням світогляду сучасного громадянина України.

Виклад основного матеріалу. Відповіддю на тиск глобальних світових і національних проблем на перший план виходить освіта, стратегічне завдання якої полягає в підготовці молоді до комплексного вирішення нагальних проблем сучасності з урахуванням інтересів як власної держави, так й інших держав, зацікавлених у позитивному розвитку людства. Створення такого громадянського суспільства можливе лише за умови функціонування інноваційної освітньої системи, на озброєнні в якій є активні форми, методи, способи та сучасні засоби навчання й виховання. До того ж важливим є бажання педагогічних працівників якісно надавати освітні послуги у сучасних складних умовах. Крім того, для педагога внутрішні потреби повинні діяти як мотиватори для постійної підтримки високої педагогічної компетентності та грамотності щодо впровадження нових технологій у навчально-виховний процес (маються на увазі NBIC-технології і відповідні види освітньої діяльності).

Ураховуючи той факт, що освіта особистості повинна підлягати постійному та доцільному вдосконаленню протягом всього життя, очікувані зміни в становленні особистості є реальним продуктом діяльності освітньої галузі з точки зору забезпечення підґрунтя для постійного розвитку держави. На наш погляд, освіта в широкому значенні цього слова має не тільки надавати рекомендації з вирішення конкретних нагальних проблем, які людина вирішуватиме протягом життя, а й досліджувати та відкривати сенси майбутнього розвитку суспільства і власне освіти як інституту, що сприяє підвищенню формування якості людського потенціалу. Підготовка, підвищення кваліфікації, надання знань зі сфери хай-тек технологій трудовим ресурсам, громадянська освіта та виховання молоді – це напрям у майбутнє, і процес такого навчання повинен відповідати ознакам превентивної освіти.

Передбачення політичних, соціальних, економічних напрямів розвитку держави та їхніх наслідків для суспільства України є важливим фактором

визначення правил поведінки у багатовекторному і непростому світі. Останнє твердження підкріплюється подіями, в які втягується весь сучасний глобалізований світ. Скрутне становище на сході України – це результат негнатовних геополітичних викликів, які без негайного вирішення можуть створити передумови для світової війни. Соціально-гуманітарні технології, що повинні набирати оберти і охоплювати весь спектр людських стосунків, саме тепер виявили неготовність системи освіти і суспільства в цілому до такого повороту подій. Наш світ багатополлярний, і саме ця полярність, за певних умов, вимагає відповідних адекватних дій. Дії, як реакція на ризики, мають готуватися заздалегідь. Важко повірити в те, що не було інформації про підготовку соціально-гуманітарного вибуху, який призвів до горя в багатьох українських сім'ях. Можливо, для певної групи високопосадовців такий хід подій був бажаним, бо саме за таких обставин вони б ще довго незаконно збагачувалися і захоплювали ресурси нашої Батьківщини. Якби в нашій державі приділялася достатня увага підготовці та формуванню освіченого, самодостатнього, з чітко визначеною громадянською позицією свідомого патріота, то, можливо, таких подій і взагалі не було б.

Для України настає нова епоха – епоха всенародного контролю, і дуже важливо, щоб він був цивілізованим, прозорим та відповідав європейським стандартам. Порушення законів має завжди доводитися в суді, але в суді новому, чесному, прозорому. Судочинство повинно стояти на захисті громадян, а кожний суддя повинен бути мірилом честі, справедливості, порядності. За таких умов буде створена система, в якій порушення законів стане неприйнятним. Створення такої системи починається з підготовки молоді у стінах загальноосвітнього навчального закладу, коледжу та університету. Система освіти має нести відповідальність за формування моральності та чеснот у майбутніх фахівців.

Необхідно наголосити, що під гаслом новітніх технологій та ідей інколи втрачається копітка, ретельно обґрунтована науково-педагогічна діяльність, спрямована на навчання учнів та розвиток учителів, яка була розроблена й апробована нашими вченими значно раніше європейських. Велика і потужна спадщина, залишена В. О. Сухомлинським, і сьогодні є актуальною у вирішенні філософсько-освітніх проблем, які стоять перед українською системою освіти. Основою філософського-педагогічного доробку В. О. Сухомлинського було завдання виховати в дитині правильне особисте ставлення до оточуючої дійсності, розуміння свого призначення і відповідальності перед рідними, друзями та суспільством і, найголовніше, – перед власною совістю. Вчений впровадив новий критерій у визначенні людяності через поняття совісті, актуальність якого сьогодні дещо втрачена. Сьогоднішня така, що філософсько-освітньою проблемою є виховання у молодих людей моральних цінностей і особливо совісті як стандарту визначення вихованої, культурної людини, для якої не байдуже, що залишиться у спадок майбутнім поколінням після інтенсивної господарської

діяльності сучасної ринкової економіки та непередбачуваних подій, які відбуваються на сході України.

Особливе місце в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського займає проблема виховання культури потреб особистості, яка віддзеркалює сьгоднішні проблеми нашого суспільства. Вчений стверджував, що "...виховання культури бажань – один з найяскравіших відтінків тієї складної речі, яку ми називаємо моральним смислом шкільного життя" [7, с. 377]. Культура бажань дає людині можливість розуміння гармонійного балансу між її бажаннями та можливостями. Сучасна школа повинна навчити учнів культурі споживання, бо культ збагачення довгий час превалював над загальнолюдськими цінностями в українському суспільстві. Тому перед українською системою освіти постає ще одне надскладне завдання – сучасна освіта повинна реформувати не тільки освітню, а й виховну складову, щоб унеможливити моральну деградацію українського суспільства. Сьгоднішня система освіти має взяти на озброєння та впроваджувати в повсякденну діяльність наукові й методичні напрацювання, зроблені в ході розвитку української системи освіти.

Творчий клімат освітніх закладів, який формується педагогічним колективом, має спрямовуватися на навчання підростаючого покоління мудрості. Інколи ми чуємо від педагогічного персоналу, особливо в умовах неадекватної поведінки органів державної влади та глухоти громадських організацій щодо проблем освітньої галузі: а що ми можемо зробити? Нічого не робити – означає втратити можливість змінити ситуацію, що склалася, на краще. Халатне ставлення педагогічних працівників до навчання та виховання учнів негативно позначиться у майбутньому на їхньому ж соціальному захисті.

Зазначені передумови розвитку нового суспільства винесені на обговорення у вигляді законодавчої ініціативи освітніх реформ, що мають на меті забезпечити зміну суспільного світогляду через майбутню реформовану систему освіти. Журнал "Сучасна школа України" за листопад 2014 року під титульною назвою "Реформи чи імітація?", прагнучи до обговорення та дискусії, навів декілька полярних поглядів на способи розвитку й реформування освіти України. Перш за все можемо назвати "Концепцію розвитку освіти України на період 2015–2025 років", проект Закону України "Про освіту", "Стратегічне бачення "Нова країна". Три нові законодавчі акти та новий Закон України "Про вищу освіту" мають на меті змінити основоположні принципи формування громадянина України, але в цих документах є істотні суперечності, а в деяких положеннях навіть протилежні підходи у вирішенні нагальних проблем української освіти. Наприклад, у "Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років" і в проекті Закону України "Про освіту" містяться два полярні підходи у визначенні майбутнього розвитку випускників, а саме: з одного боку пропонується моніторинг якості освіти у вигляді ЗНО, а з іншого – складання іспитів (див. табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльні характеристики моніторингу якості освіти та визначення освітньої траєкторії учнів ЗОШ

№ з/п	Концепція розвитку освіти України на період 2015-2025 років	Проект Закону України “Про освіту”
1.	Перехід учня після закінчення початкової школи (I ст.) до базової школи (II ст.) на підставі ЗНО.	Перехід учня після закінчення початкової школи (I ст.) до основної школи (II ст.) на підставі випускних екзаменів, що визначаються МОН для отримання свідоцтва про закінчення ПШ. Основна школа: класична або академічна (гімназія).
2.	Перехід учня з базової школи (II ст.) до старшої (III ст.) на підставі ЗНО. Визначається траєкторія освіти: - професійна школа і вихід на ринок праці; - професійний ліцей (здобуття професійної освіти); - академічний ліцей, гімназія (підготовка до здобуття вищої освіти).	Перехід учня з ОШ до старшої (ліцейної) на підставі складання екзаменів, що зумовлює МОН, видаються відповідні свідоцтва. Ліцей може бути лише профільним: класичний (гуманітарний) або академічний (природознавчий). У класичному вивчаються літератури та мови; в академічному – математика, фізика, інформатика. Для обох профілів обов’язковими є історія та українська мова. По закінченню ОШ за кількістю балів відбувається перехід до СШ або ПТУ.
3.	По закінченню старшої школи (III ст.) учні отримують атестат та здають ЗНО для вступу у ВНЗ.	По закінченню старшої школи (III ст.) учні здають матуру й отримують атестат із рішенням ДЕК про можливість вступу до ВНЗ без вступних екзаменів; або, залежно від балів атестату здають вступні іспити до ВНЗ на загальних підставах.

Примітка: ЗНО – зовнішнє незалежне оцінювання; ПШ – початкова школа I ст.; ОШ – основна школа II ст.; СШ – старша школа III ст., ДЕК – державна екзаменаційна комісія; ПТУ – професійно-технічне училище.

Як видно з табл. 1, у розглянутих документах пропонуються два підходи до визначення якості знань та подальшої освіти школярів – через проведення ЗНО або ДЕК. Щодо ЗНО, то, на нашу думку, повинна спрацювати умова чистого експерименту із недопущенням ручного управління в процесі визначення якості освіти, отриманої учнями. Іншими словами, учні повинні перебувати в однакових умовах, коли вплинути на результат ЗНО практично неможливо. Проведенні опитування вчителів ЗОШ, батьків та експертів

освітньої галузі в своїй більшості підтримують цю думку. Так, на підставі ЗНО майбутні студенти починають формувати власну життєву позицію, враховуючи особисті прагнення, здібності та можливості. Це позитивний бік першого підходу, але при цьому можуть втрачатися особливі здібності молодшої людини, на які рекомендують звертати увагу майже всі рішення самітів держав-учасниць Болонського процесу. Мова йде про забезпечення підтримки найбільш творчих, критично мислячих і відповідальних молодих людей, які потрібні для економічного зростання та стійкого розвитку демократії в нашій державі. Вплив ЗНО на психологічний стан майбутнього абітурієнта може негативно позначитися на результаті проходження тестування. Необхідно зазначити ще один позитивний момент у застосуванні першого підходу – це відсутність людського фактору у визначенні якісної освітньої характеристики учня. Сьогодення нашої держави таке, що наявність людського фактору може супроводжуватися появою корупційних схем, тому ЗНО на сучасному етапі є найкращим варіантом визначення майбутнього випускників загальноосвітніх навчальних закладів.

Яким же чином, використовуючи перший підхід, врахувати особливі здібності учня? На наш погляд, таких дітей повинні відслідковувати, перш за все, на олімпіадах, різноманітних конкурсах для талановитої молоді та виставках досягнень позашкільних гуртків. До комісій на таких конкурсах варто залучати представників відповідних галузей економіки, бізнесу, ВНЗ та представників громадськості. Така участь представників зацікавлених організацій і різного роду структур у пошуку талановитої молоді давно запроваджена у лідера на ринку освітніх послуг – США. Цей досвід пошуку та відбору талановитої молоді необхідно переймати і вдосконалювати відповідно до українських ментальних особливостей для формування майбутньої наукової та освітньої еліти нашої держави.

Другий підхід також має право на існування та впровадження в роботу освітньої системи, але головна умова його застосування – це відсутність залежності членів ДЕК від батьків, провайдерів, учнів та ін. Найдоцільнішим фактором, що зумовлює впровадження ДЕК, є реальне визначення талановитих учнів і надання їм можливості безперешкодного вступу до ВНЗ.

Обидва підходи мають пройти етап обговорення в педагогічних та наукових колах і, після комплексних вдосконалень, можуть бути впроваджені в роботу системи освіти України.

Ще одним прикладом протиріччя в підходах до реформування освіти є визначення стратифікації вищої освіти в Законі України “Про вищу освіту” і в “Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років”. Якщо в Законі України “Про вищу освіту” зазначено, що вона має 5 рівнів (молодший бакалавр, бакалавр, магістр, доктор філософії, доктор), то в Концепції передбачається трьохрівнева вища освіта (бакалавр, магістр, доктор філософії). Україна приєдналася до Болонського процесу ще в 2005 р., однак до цього часу не прийнято рішення щодо переходу до трьохрівневої вищої освіти. Якщо сама освіта, як навігатор розвитку суспільства, не готова

до впровадження хоча б основних принципів Болонського процесу, то чи реально говорити про повну готовність суспільства до входу в Європейський Союз?

Формально Україна готується до вступу в Євросоюз. Підписавши необхідні документи та ратифікувавши їх у Верховній Раді України, ми тим самим зробили лише перший необхідний крок у євроінтеграційних прагненнях нашої держави, однак цього не достатньо. Україна має виконати значне за обсягом і особливо за якістю домашнє завдання. І найголовнішим є створення незалежних правоохоронних органів, чистої, політично незаангажованої прокуратури, судочинства. Для вирішення зазначених завдань необхідна копітка й зосереджена на успіх діяльність системи освіти. На перший план знову виходить неготовність кожного громадянина України до реформ та змін, що з ними пов'язані. За таких умов, коли завдання підготовки молоді та суспільства до змін покладається в основному на освіту, варто відзначити, що в цьому процесі особливого значення набуває робота вчителя. Його постать та професійна компетентність, імідж, престиж, авторитет надзвичайно важливі в контексті переходу до нового типу суспільства. Ідеться, по суті, про становлення фахівця освіти з інноваційним типом світосприйняття та світобачення, на плечі якого покладені завдання державного значення.

Для виконання цього стратегічного завдання український педагог повинен в усіх аспектах відповідати цьому призначенню. Учитель має навчатися протягом усього життя, щоб формувати у своїх учнів розуміння необхідності самоорганізації, саморозвитку, самовдосконалення та одержання дієвих знань, бо "...найбільше, що не влаштовує закордонних роботодавців у підготовці наших фахівців – низька дієвість знань. За експертними оцінками, цим параметром ми поступаємося найбільше" [1].

Підготовка й виховання молодих людей, для яких моральні та суспільні цінності превалюють над власними інтересами – є архіскладним завданням сучасної української освіти. Приклади виховання такої молоді – дійсних патріотів – новітня історія нашої держави вже має. Так, наприклад, феноменом новітньої історії України є "Небесна сотня", яка запалює та іще довго буде запалювати патріотичні почуття в серцях громадян нашої країни, яка відкрила нові перспективи і висунула нові політичні виклики, дала поштовх для виховання громадян України на нових моральних цінностях. Підтвердженням цьому є патріотичний порив нашої молоді стати на захист рідної Батьківщини у рядах Національної гвардії, в регулярних частинах Збройних Силах України та в добровольчих батальйонах, що зіграли надважливу роль, особливо на початку АТО. Використовуючи патріотичні подвиги минулого і сьогодення нашого народу, вчитель має формувати цілісні й світогляд майбутніх громадян. Для виконання цього складного стратегічного завдання педагог сам повинен бути патріотом.

Висновки. Освіта стоїть перед історичним викликом: чи готова вона навчати та виховувати людину майбутнього, освічену, культурну, моральну,

гармонійно розвинену, здатну взяти на себе особисту відповідальність за майбутнє суспільства; людину, яка має власну громадянську позицію, вміє враховувати всі ризики зовнішнього і внутрішнього середовищ, є патріотом своєї держави і водночас гідним громадянином світу. Трансформація українського суспільства покладає на систему освіти більш високі вимоги. Повна їх реалізація – це проблема, яка сьогодні особливо актуальна і остаточно не вирішена. Цілеспрямоване та повне вирішення даної проблеми вимагає докорінних реформ з обов'язковим урахуванням світових змін та змін Європейського континенту. Саме вони мають забезпечити: по-перше, якісну підготовку молоді до вирішення найважливіших соціальних і економічних проблем на високому освітньо-кваліфікаційному рівні; по-друге, створення умов виходу системи освіти України на достатньо високий конкурентний рівень, який дасть можливість впроваджувати новітню освітню парадигму.

Держава поки що тільки декларує зусилля щодо підвищення престижності освіти та рівня вчительського авторитету. На практиці ж конкретні дії щодо втілення в життя юридично-правових, матеріально-технічних і фінансових основ державної програми розвитку освіти все ще гальмуються.

Успішність перебудови нашого суспільства перебуває у прямій залежності від готовності системи освіти забезпечувати суспільні потреби. Стан української держави завжди буде віддзеркалюватися станом та статусом громадянина як кореляційної залежності від глибини й ефективності впливу освіти на формування його світогляду. Роль системи освіти у підготовці молоді до життя в теперішніх реаліях надважлива.

Майбутнє нашої держави залежить від зовнішньополітичного вектору розвитку. Україна обрала європейський шлях, де можливим є вільний розвиток особистості, дотримання європейських моральних цінностей, боротьба з корупцією та монопольним привласненням галузей економіки, надання молоді права вибору якісної й конкурентоспроможної освіти. І найголовнішою цінністю обраного вектору є формування достатньо розвинутого та самобутнього громадянського суспільства, що не дозволить нікому зіштовхнути його зі шляху прогресу, свободи і якісно кращого майбутнього.

Література

1. Атаманчук П. С. Дієвість знань як головна ознака якості освіти [Електронний ресурс] / П. С. Атаманчук, О. В. Бордюг. – Режим доступу : http://www.mvf.kam-pod.org/zbirniku/Zbirnyk14/e-book/4_02_Atamanchuk_Bordyuh.pdf
2. Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років // Сучасна школа України. – 2014. – №11 (275). – С. 6–20.
3. Лимонова Н. Стратегічне бачення “Нова країна” / Н. Лимонова // Сучасна школа України. – 2014. – №11 (275). – С. 20–23.
4. Логвиненко Ю. Формування світоглядних позицій підростаючого покоління в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів в Україні / Ю. Логвиненко, В. Мазуренко // Світогляд – Філософія – Релігія : зб. наук. праць. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2012. – Вип.6. – С.47–55.

5. Мазуренко В. О. Обґрунтування доцільності стратегічного планування й управління навчальним закладом в умовах конкурентного освітнього середовища / В. О. Мазуренко, Ю. В. Логвиненко // Освіта Сумщини. – 2014 – №4 (24). – С. 14–19.
6. Основні положення проекту Закону України “Про вищу освіту” (нова редакція) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/ua/news/archive-news/88/osnovni-polozhennya-proektu-zakonu-ukrajini-pro-vishchu-osvitu-nova-redaktsiya>.
7. Сухомлинский В. А. Проблемы воспитания всесторонне развитой личности / В. А. Сухомлинский // История педагогики в России. – М., 1999. – 467 с.
Отримано 10.04.2015

Summary

Logvynenko Yulia, Mazurenko Volodymir. Ukrainian education reforms as preventive means of transformation of world outlooks of the ukrainian society.

The article deals with the challenges faced by Ukrainian society and the education system. Correlation dependence between the development of education and reforming of the state are shown. It is proved that creation of new civil society in Ukraine is possible only on condition of functioning of innovative educational system which, in turn, has to be capable to prepare each person, his outlook for necessary Ukrainian society and the state of reforms.

The analysis of documents is made, where the perspective directions of the development of education in Ukraine are served, which purpose is to change outlook of the Ukrainian society. The emphasis is placed on distinctions and polar views of reforms of the Ukrainian education, observed in “The concept of a development of education in Ukraine for the period of 2015–2025 years”, the draft Law of Ukraine “About education” and other documents.

Keywords: *challenges, citizenship, change, reform, development outlook.*